

MONIPUOLUEJÄRJESTELMÄN IDEOLOGISTEN PERUSEROJEN KUVAAMISESTA

Olavi Borg

Poliittista elämää sekä siinä havaittuja tavoite- ja asennoitumiseroja kuvataan usein merkitykseltään vastakohtaisten käsitteiden avulla. Puhutaan esim. konservatiiveista ja liberaaleista, sosialisteista ja porvareista, oikeistosta ja vasemmistosta jne. Tämän laatuista yleistäviä käsitteitä käytetään runsaasti niin tavanomaisessa puheessa kuin tieteessäkin, eikä niitä vastaan sinänsä ole mitään huomauttamista. Havaintotodellisuutta yleistävät käsitteet ovat tuiki välttämättömiä jo jokapäiväisessä kielenkäytössä kuvattaessa subjektiivisia kokemuksia; yleisiä lainalaisuuksia etsivässä tieteessä niitä ilman ei kerta kaikkiaan tulla toimeen. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että käsitteille asetettavat vaatimukset — erityisesti mitä niiden täsmällisyyteen ja selvyyteen tulee — olisivat samat molemmissa tapauksissa. Arkikielen tärkein tehtävä on kokemusten ja ajatusten siirtäminen, jolloin käsitteiden ja yleensä kielen sanojen merkitykseen ja käyttöön nähden ei välttämättä tarvitse asettaa kovin ankaria tarkkuusvaatimuksia. Ei ole erityisen tärkeitä, eikä psykologiselta kannalta aina hyväkään tietää, mitä kaikkea sanoilla tarkasti ottaen on haluttu ilmaista! Tieteellisistä käsitteistä sen sijaan pitäisi tietää kaikki mahdollisimman tarkoin, kuten mitä ne ainakin sisältävät, mitä ne voivat sisältää ja mitä ne eivät missään tapauksessa voi sisältää.

Erottelu oikeistoon ja vasemmistoon on eräs vanhimmista tavoista kuvata poliittisia vastakohtaisuuksia. Tämä käsitteparihan on peräisin jo Ranskan suuren vallankumouksen ajoilta, jolloin sillä lähinnä viitattiin ryhmien istumajärjestykseen kansalliskokouksessa. Kun kuitenkin eri maiden edustuslaitoksissa niin puhemiehestä oikealla kuin vasemmälläkin puolella istuvat ryhmät eroavat suuresti toisistaan ja historian kuluessa ovat vaihtuneet ja muuttuneet, täytyy olla painavampia perusteita kyseisen erottelun tueksi kuin tietty istumajärjestys. Erottelun perusteita ei ole kuitenkaan niinkään helppo löytää. Jansson on eräässä artikkelissaan analysoinut, miten paljon heterogeenisyyttä käsitteisiin oikeisto ja vasemmisto liittyy ja miten vaikeata

on löytää kestäviä kriteerejä tämän erottelun tueksi.¹ Sillä on eri aikoina tarkoitettu hyvinkin erilaisia asioita: 1800-luvun alkupuolen porvarillisia konservatiiveja ja liberaaleja, sittemmin liberalisoituneita konservatiiveja ja heihin yhtyneitä entisiä liberaaleja vastakohtana marxilaisille sosialisteille ja lopuksi — tämän karkeasti kuvatun kehitysjakson viimeisenä vaiheena — vastakohtaisuutta kaikkien niiden poliittisten ryhmien kesken, jotka laajemmassa tai suppeammassa mielessä rakentavat toimintansa poliittisen ja taloudellisen liberaalisuuden periaatteelle vastakohtana tässä suhteessa antiliberaaliselle kommunismille. Oikeistoliikkeinä pidetyt fašismi ja kansallissosialismi sisälsivät myös paljon aatehistoriassa tavanomaisesti vasemmistoon kytkettyjä tuntomerkkejä, kuten radikaalit vallankumoukselliset menettelytavat. Tämä tekee vaikeaksi kuvata oikeisto-vasemmistoasetelman avulla poliittisten perusvastakohtaisuuksien kehityskulkua. Ei edes sellaisten perusnäkemysten kuin reformistisuus, rationaalisuus, vapaus, tasa-arvoisuus tai kansallisuusaate suhteen voida vetää varmaa rajaa oikeiston ja vasemmiston kesken. Neljä ensin mainittua periaatetta on liitetty tavanomaisesti vasemmistoon, viimeinen oikeistoon, mutta niin oikealla kuin vasemmälläkin sijainneiksi katsottujen ryhmien kohdalla on ollut huomattavia poikkeuksia. Esimerkiksi äärimmäistä vasemmistoa edustava kommunismi on saattanut asettaa nationalistiset pyrkimykset internationalististen edelle.² Eikä myöskään voida kieltää sitä, että uuskonservatismiin liittyy varsin voimakas yksilön arvon sekä yksilön vapauden ja sitä kautta rationaalisuuden korostus.

Ovatko siis ko. käsitteet niin epämääräisiä, ettei niistä ole tieteelliseen käyttöön ja tullaanko toimeen niitä ilmankin? Näistä kysymyksistä on keskusteltu usein politiikan tutkijain keskuudessa.³ Seuraava toisaalta käsitteellinen toisaalta empiirisiin tuloksiin perustuva tarkastelu pyrkii omalta osaltaan valaisemaan tätä kysymystä. Kaikkein ensimmäiseksi on syytä pohtia, minkä tyyppisestä vastakohtaisuudesta tässä käsitteellisessä mielessä on kysymys.

Voidaan erottaa lähinnä kahden tyyppisiä käsitteellisiä vastakohtaisuuksia, *kontradiktoria* ja *konträärisiä*. Kontradiktorisuudella tarkoitetaan sitä, että vastakohtaisuudet sulkevat toinen toisensa pois ilman mitään täydentäviä lisäehtoja. Tällainen jyrkkä vastakohtaisuus jakaa siis jonkin ilmiöalueen niin tarkoin, että kaikki tuohon alueeseen kuuluvat seikat voidaan sijoittaa vain toiseen kahdesta vaihtoehdoisesta luokasta eikä näiden luokkien »ulkopuolelle» tai »väliin» jää tilaa millekään muille mahdollisuuksille. Empiirisen tutkimuksen kannalta on kysymys sellaisista dikotomisista luokista, jotka luonnollisesti, kuten käsitteet »mies» ja »nainen», ovat toistensa tyhjentäviä vastakohtia. Tämänlaatuisia vastakohtaisuuksia löytyy todellisesta elämästä kuitenkin perin vähän. Eri asia on se, että kielen sanoille voidaan käytännössä antaa kontradiktoria määrittelyjä, ja että usein näin tehdään joistakin tarkoitushakuisista syistä.

Konträärisellä vastakohtaisuudella taas tarkoitetaan tapausta, jossa käsitteet eivät sulje toinen toisiaan pois ilman lisäehtoja. Tällainen vastakohtaisuus ei siis kuvaa tyhjentävästi tiettyä ilmiöaluetta, vaan kyseisten luokkien »väliin» tai »ulkopuolelle» jää muita mahdollisuuksia. Kysymys on empiirisen materiaalin luokituksessa yleisimmin esiintyvistä tapauksesta, jolloin ei ole olemassa mitään jyrkkää dikotomiaa, vaan pikemminkin asteeroja. Kielellinen käytäntö on usein kuitenkin erotellut ilmiöalueita jo varsin vakiintuneisiin luokkiin niin, että yksityisen tapauksen tuntomerkit käyvät selville viittaamalla vain siihen luokkaan, johon tapaus kuuluu. Eihän esim. monestikaan ole tarpeen ilmoittaa henkilön ikää vuosina, riittää kun mainitaan, kuuluuko hän vanhoihin, keski-ikäisiin vai nuoriin. Milloin tällaista kielellistä käytäntöä ei ole olemassa tai milloin se ei vastaa asetettuja tarkkuusvaatimuksia, on tutkijan itse määrättävä luokat sopimuksenvaraisesti. Käytännön kielen luokituksia on tietenkin syytä käyttää hyväksi, mutta on aina tutkittava, ovatko ne sellaisenaan selviä ja käyttökelpoisia.

Käsiteparia oikeisto-vasemmisto on käytetty sekä kontradiktorisena että konträärisenä. Tämä on ollut omiaan aiheuttamaan epämääräisyyttä niiden merkitykseen, kun ei ole kiinnitetty huomiota tämänlaatuisiin merkityseroihin. On kiistaton tosiasia, että tieteen käsitteistöön sisältyy paljon sopimuksenvaraisuutta, onhan käsitteen käyttäminen aina viime kädessä tutkijaan liittyvä seikka. Siksi on tietenkin mahdollista käyttää myös käsiteparia »oikeisto-vasemmisto» sekä kontradiktorisesti että konträärisesti. Näiden käsitteiden historiallinen alkuperä samoin kuin tosiasiallinen poliittisen elämän rakenne, ainakin monipuolueissa, puhuvat voimakkaasti sen puolesta, että kysymyksessä on kuitenkin ensisijaisesti konträärinen vastakohtaisuus. Tätä osoittaa sekin, että niin kauan kuin on puhuttu oikeistosta ja vasemmistosta, niin kauan on tarvittu myös ilmaisua »poliittinen keskusta». Näinhän oli asianlaita jo Ranskan suuren vallankumouksen aikana.⁴

*

Jos ajattelemmekin tilannetta Suomen nykyisessä puolue-elämässä, havaitaan kielellisen käytännön olevan varsin horjuva. Siitä mitä vasemmistolla tarkoitetaan, ei ole erityisen suuria käsityseroja, varsinkin jos vielä täsmennetään ilmaisua niin, että puhutaan äärimmäisestä vasemmistosta (= kommunistit) ja maltillisemmasta vasemmistosta (= sosiaalidemokraatit). Paljon epämääräisempi on tilanne käsitteen »oikeisto» kohdalla. Ensiksikään mikään puolue ei meillä nykyisin ohjelmallisesti ole julistautunut oikeistoon kuuluvaksi ja toiseksi taas puolueiden oma sijainti puolueskaalalla näyttää suuresti vaikuttavan siihen, mitä ne tällä käsitteellä tarkoittavat. Oman lisäpiirteensä oikeisto-sanan käyttöön on erityisesti viime vuosina tuonut se seikka, että kokoomuksen ja sosiaalidemokraattisen puolueen näkemysten läheneminen eräissä kysymyksissä, on antanut aihetta ääri-vasemmistolle

puhua propagandassaan näistä ideologiselta alkuperältään jyrkästi erilaisista puolueista »yhtyneenä oikeistorintamana». Jokseenkin yksimielisiä voidaankin oikeisto-sanana kohdalla olla vain siitä, että sillä yleisimmin ja suppeimmassa mielessä tarkoitetaan kokoomusta. Tämä on myös sikäli loogista, että Rantalan tutkimuksen mukaan 96 % kokoomuksen jäsenistöön kuuluneista haastatelluista tunnustautui oikeistolaisiksi.⁵ Kuitenkin on esitetty myös vastakkaisia näkemyksiä, jopa johtavien kokoomuksen poliitikkojen taholta, mm. vuoden 1962 eduskuntavaalien alla tuotiin korostetusti esiin, että kokoomus ei ole suinkaan tyyppillinen oikeistopuolue vaan »lähellä poliittista keskustaa».⁶ Yleisessä kielenkäytössä oikeistolla joka tapauksessa viitataan aina kokoomukseen, mutta usein myös kansanpuolueisiin tai ainakin eräisiin niissä ilmeneviin mielipidesuuntiin. Jälkimmänen seikka käy ilmi esim. siitä, että tarkoitettaessa vain kokoomusta, ilmaisu usein täsmennetään muotoon »äärioikeisto».

Varsin hyvän kuvan oikeisto-sanana käytön joustavuudesta saa tarkastelemalla puoluelehdistöä. Tällöin voi havaita, että kaikkien muiden puolueiden yhteydessä, lukuunottamatta Skdl:a ja sos.dem. liittoa, on käytetty varsin usein nimitystä »oikeisto» muodossa tai toisessa. Sosiaalidemokraattisen puolueen kohdalla ilmaisu ei kuitenkaan tarkoita puoluetta kokonaisuudessaan, mutta jo pientalonpoikia ja maalaisliittoa luonnehditaan ainakin äärivasemmiston lehdissä usein kokonaisuudessaan oikeistoon kuuluviksi. Kuitenkaan maalaisliitto ei missään tapauksessa katso itse kuuluvansa oikeistoon, vaan lukee tähän ryhmittymään lähinnä kokoomuksen, joskus myös ruotsalaisen kansanpuolueen.⁷ Jokseenkin vastaava on kansanpuolueen näkemys oikeistosta. On selvää, että tällainen käsitteen vaihteleva käyttö on yhteydessä kielen pragmaattisiin, tarkoitushakuisiin piirteisiin. Tässä yhteydessä ei ole mahdollisuutta paneutua näihin ongelmiin, mutta eräästä seikasta on syytä mainita. Poliittisessa kielenkäytössä yleensä ja erityisesti propagandistisessa kielessä valitaan ryhmiä kuvaavat symbolit usein sen mukaan, pyritäänkö niiden avulla ilmaisemaan yhteenkuuluvaisuutta vai eroavuutta toisiin ryhmiin nähden. Käsite »vasemmisto» on meillä se, jolla sosiaalidemokraattisten ryhmien, kansandemokraattien ja kommunistien yhteenkuuluvaisuus tavallisimmin ilmaistaan. Kun nämä puolueet esim. eduskunnassa — vaikkapa valiokuntien jäsenten vaalissa, kuten v. 1958 valitun eduskunnan aikana tapahtui — toimivat yhtyneinä, otsikoidaan tämä tapahtuma lehdistössä puhumalla juuri »vasemmistoenemmistöstä». Äärivasemmiston lehdissä annetaan ilmaisulle vielä kaksiarvoinen lisämerkitys puhumalla »yhdistyneestä vasemmistosta», jolla voidaan viitata samanaikaisesti ideologian kannalta negatiiviseen ilmiöön, kyseisten ryhmien poliittisiin erimielisyyksiin ja positiiviseen tavoitteeseen, näiden ryhmien yhdistymiseen poliittisessa toiminnassa. Ani harvoin porvarillisissakaan lehdissä puhutaan tällaisessa yhteydessä »sosialistisista» ja tuskin koskaan »työväenpuolueista»,

jota vanhaa nimitystä sosiaalidemokraatit ja varsinkin kommunistit usein käyttävät. Ilmaisua »työväenpuolueet» vältetään porvarillisessa lehdistössä ilmeisesti siksi, ettei haluta erottaa ns. »varsinaisesta kansasta» ja »työväestöstä», joilla käsitteillä vasemmistopuolueet perinteellisesti ovat vedonneet joukkoihin. Kun sen sijaan halutaan korostaa porvarillisten ryhmien, siis kokoomuksen, kansanpuolueiden ja maalaisliiton yhteenkuuluvuutta vastakohtana vasemmistolle, puhutaan näiden puolueiden lehdissä »ei-sosialistisista» puolueista. Tällä tavoin vältetään negatiivisen rasitteen saaneen porvari-sanana käyttöä ja voidaan samalla saada epäsuorasti esiin kaikkien vastapuolelle kuuluvien ryhmien sosialistisuus, joka kuitenkin on siinä määrin heterogeenistä, ettei niistä ilman muuta haluta käyttää yhteistä ja porvarillisessa ideologiassa syyttävän sävyn sisältävää ilmaisua »sosialistinen».

Vastaavia erottaminen-yhdistäminen periaatteeseen liittyviä nimityksiä on poliittisessa kielenkäytössä useita. Kun esim. sosiaalidemokraatit korostavat oman ryhmänsä erikoisasemaa ja eroa muihin ryhmiin nähden, he käyttävät yleensä ilmaisuja »kommunistit» ja »porvarit».⁸ Vastaavasti kansanpuolue ja maalaisliittokin voivat kutsua itseään porvarilliseksi ollessaan vaali-liitossa kokoomuksen kanssa, jollaista sentään kunnallistasolla sattuu usein tai korostaessaan yhteistä taisteluasennetta kommunismin nähden. Korostaessaan eroavuutta niin oikealle kuin vasemmallekin ne puhuvat sensijaan aina »keskustasta».

Poliittisen kielenkäytön pragmaattisuus aiheuttaa siis oikeiston ja vasemmiston käsitteisiin melkoista epämääräisyyttä, joka on otettava huomioon ajateltaessa niiden tieteellistä pätevyyttä. Toinen seikka, joka tuo lisävaikeuksia on se, että oikeisto-vasemmisto erottelun asemasta käytetään usein vastakkainasettelua *porvarilliset-vasemmisto*, joka ei ole edellisen kanssa täysin identtinen. Lisäksi tämä erottelu on sikäli epälooginen, että käsitteen porvarillinen selvin ja täsmällisin vastakohta on sosialistinen. Tämänkään käsiteparin kohdalla rajat eivät suinkaan ole selviä, ei puolueiden kannanottojen kohdalla eikä varsinkaan ihmisten tietoisuudessa.

Mitä ensinnäkin puolueiden virallisiin kannanottoihin tulee, niin periaate-ohjelmissaan vain kolme puoluetamme määrittelee avoimesti suhteensa näihin käsitteisiin. Ainoa puolueistamme, joka ohjelmassaan selvästi julistautuu porvarilliseksi, on ruotsalainen kansanpuolue. Mutta niinpä sen periaate-ohjelma onkin kaikkein vanhin — jo vuodelta 1937 peräisin — ja tämä ohjelmakohta on myös herättänyt keskustelua puolueen lehdistössä nyt, kun puolue parhaillaan uudistaa yleisohjelmaansa. Kokoomus on tarkoituksellisesti välttänyt ohjelmassaan porvari-sanana käyttöä, mutta monista puolueen edustajien kannanotoista käy ilmi, että se on ainoa puolue, joka tällä hetkellä julkisesti tunnustautuu porvarilliseksi.⁹ Vasemmistopuolueista sosiaalidemokraattiset puolueet ja kommunistinen puolue ilmoittavat ohjelmissaan ideologiseksi perustakseen sosialismin. Skdl ei nimenomaisesti ole sisällyttänyt

yleisohjelmaansa mainintaa sosialismista tällä käsitteellä. Syynä on lähinnä se, että Skdl pyrkii korostamaan luonnettaan liittomuotoisena yhteistyöjärjestönä eikä aseta sosialismin hyväksymistä edellytykseksi jäseneksi pääsyyllä, kunhan vain hyväksytään puolueen yleinen toimintapäämäärä eikä toimita sitä vastaan. On kuitenkin selvää, että perustana on sosialismi; tämä käy ilmi myös periaateohjelman sisällöstä, vaikka sosialismi-sanaa onkin tietoisesti vältetty.

Mitä sitten tulee ihmisten käsityksiin määreiden porvarillinen ja sosialistinen sisällöllisistä eroista ja soveltuvuudesta kuvaamaan puolueita, on todettava, että empiiriä tietoja on niukalti. Kysymystä kosketeltaessa todetaan tavanomaisesti, että raja on hämärtynyt. Tätä väitettä tukevat ainakin Onni Rantalan kokoomuksen jäsenistöön kohdistaman haastattelututkimuksen tulokset. Kävi näet ilmi, että 25 % vastaajista ei lainkaan pystynyt määrittelemään porvarillisuuden sisältöä ja vain 4 % piti porvarillisuutta vasemmiston vastakohtana.¹⁰ — Lienee ilmeistä, että käsitteeseen sosialismi, olisi kuitenkin reagoitu huomattavasti voimakkaammin. — Poliittisen vastapuolen tietoisuuden osalta voidaan taas viitata mm. sveitsiläisen sosiologi Arnold Künzlin Hampurissa suorittamiin tutkimuksiin. Haastatelluista työläisistä 70—90 % ei pystynyt sanomaan, mikä ero on porvarillisella ja sosialistisella maailmankatsomuksella.¹¹ Tietoisuus kyseisen eron sisällöstä osoittautui siis myös Saksassa perin heikoksi. Tämä ei kuitenkaan oikeuta sanomaan, että porvarillisuuden ja sosialistisuuden välillä ei olisikaan mitään eroa. Tulos osoittaa vain sen, että tietoisuus kyseisen eron sisällöstä on hämärä. Marxilaisessa terminologiassa ilmeisesti puhuttaisiinkin tässä kohdin »luokkatietoisuuden himmentymisestä».

*

Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen viime kevättalvella presidentin valitsijamies- ja eduskuntavaaleihin kohdistaman laajan haastattelututkimuksen yhteydessä pyrittiin saamaan selvyyttä myös kysymykseen, miten äänestäjäkunta hahmottaa puoleryhmitystämme eräiden yleistävien määreiden avulla.¹² Erityisesti kiinnitettiin huomiota juuri erotteluun »porvarilliset — sosialistiset» sekä »oikeisto — vasemmisto». Haastatelluilta tiedusteltiin kaikkien vuoden 1962 eduskuntavaaleihin osaa ottaneiden puolueiden tai poliittisten ryhmittymien kohdalta käsitystä siitä, kuuluuko kyseinen puolue heidän mielestään poliittiseen oikeistoon, keskustaan vai vasemmistoon. Samoin tiedusteltiin toisella kysymyksellä, onko puolue luonteeltaan porvarillinen, sosialistinen vai mahdollisesti näiden ryhmien ulkopuolelle jäävä. Eri puolueita koskevien mielipiteiden vertailun helpottamiseksi sekä kunkin puolueen kohdalla kokonaismielipiteen suunnan ja voimakkuuden selville saamiseksi on taulukoissa ilmaistu prosenttisten jakautumien lisäksi ns. enemmistöindeksi. Tämä on eräs käyttökelpoinen tapa ilmaista kolmi-

luokkainen mielipidejakautuma yhden lukuarvon avulla.¹³ Taulukko A ilmaisee haastateltujen mielipiteen puolueista jakautuman oikeisto — keskusta — vasemmisto suhteen.*

TAULUKKO A.

Helsinkiläisen äänestäjäkunnan käsitys eduskuntavaaleihin v. 1962 osaa ottaneiden puolueiden kuulumisesta oikeistoon, keskusta tai vasemmistoon.

Kaikista kysymykseen vastanneista katsoi ko. puolueen kuuluvan	Arvioidut puolueet										
	Kok	Rkp	VI	Kp	MI	Krst	Kep	Spp	Sdp	Tpsl	Skdl
— oikeistoon	95	65	49	47	47	29	29	17	11	4	1
— keskusta	4	32	47	49	47	69	68	61	31	10	1
— vasemmistoon	1	2	4	4	6	2	3	22	58	86	98
	100	99	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Enemmistöindeksi	90.24	42.84	23.85	21.93	21.73	8.37	8.32	1.95	32.43	74.70	96.03
	+	+	+	+	+	+	+	—	—	—	—

Taulukko osoittaa, että itse asiassa vain kolmen puolueen: kokoomuksen, Tpsl:n ja Skdl:n kohdalla mielipidejakautuma on sen luontoinen, että voidaan sanoa oikeisto-vasemmisto erottelu koettavan kontradiktoriseksi, jyrkästi poissulkeväksi. Kaikkein selvimmin näin on Skdl:n kohdalla; Tpsl:n kohdalla enemmistöindeksi osoittaa jo, että ollaan taipuvaisia näkemään myös aste-eroja, eikä vain jyrkkää vastakohtaisuutta. Muut puolueet — ruotsalaisista vasemmalle aina sosialidemokraatit mukaan lukien — ainakin kolmannes vastaajista katsoi kuuluvan keskusta. Pienten, keskustan-nimellä vaaleissa esiintyneiden puolueiden kohdalla tämä seikka tulee erittäin voimakkaasti esiin. Näitä koskevien arviointien kohdalla on kuitenkin otettava huomioon juuri keskusta-sanan omaksumisesta mahdollisesti johtuva keskustaluonteen korostuminen. Tällainen kielen sanoihin liittyvä suggestiivisuus on varsin yleistä politiikassa ja se voi johtaa ajatuksia ja mieli-

* Taulukoissa puolueista käytetään seuraavia lyhennyksiä: Kok = Kansallinen Kokoomus, Rkp = Ruotsalainen kansanpuolue, VI = Vapaamielisten liitto, Kp = Suomen Kansanpuolue, MI = Maalaisliitto, Krst = Puolueeton Keskusta eli Kristillinen ryhmittymä, Kep = Keskustapuolue, Spp = Kansallinen Keskusta eli Suomen pientalonpoikien puolue, Sdp = Suomen Sosialidemokraattinen puolue, Tpsl = Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto ja Skdl = Suomen Kansan Demokraattinen Liitto. Sekaannusten välttämiseksi sekä pienten puolueiden tunnistamisen helpottamiseksi käytettiin kyselylomakkeessa lisäksi rinnakkaisnimiä, kuten Spp:n kohdalla »vennamolaiset» ja Tpsl:n kohdalla »skogilaiset».

piteitä harhaan asian todellisesta sisällöstä. Lisäksi on otettava huomioon myös eri puoluekannan omaksuneiden äänestäjien suhteellinen osuus arvioinnin suorittaneiden kokonaismäärästä. Onhan todennäköistä, että keskustalaisena esiintymään pyrkivän puolueen kannattajat korostavat muita enemmän puolueensa keskustaluonnetta. Niinpä kansanpuolueen puoluekannakseen ilmoittaneista todella lähes 2/3 piti puoluettaan keskustaan kuuluvana. Kun vastaajien puoluekanta kysymyksen yhteydessä kokonaisuudessaan kontrolloitiin, osoittautui mielipiteiden yleislinja kuitenkin eri puolueiden kannattajajoukoissa samanlaiseksi. Esimerkiksi Skdl:n kannattajista suunnilleen yhtä suuri osa piti samoja puolueita keskustaan kuuluvina kuin muidenkin puolueiden kannattajista. Runsas viidesosa (21—27 %) Skdl:n kannattajista piti Maalaisliittoa, Kansanpuoluetta ja Ruotsalaista kansanpuoluetta keskustaan kuuluvina. Samoin neljäsosa (26 %) Skdl:n kannattajista piti sosialidemokraattista puoluetta keskustaan kuuluvana. Miltei täsmälleen sama määrä (27 %) viime mainitun puolueen (Sdp) omista kannattajista piti puoluettaan keskustaan kuuluvana.

Pari huomiota voidaan taulukon A. perusteella käsittääkseni tehdä. Kun käsitteitä oikeisto ja vasemmisto käytetään luonnehtimaan kaikkia puolueskaalan ryhmiä, näyttää siltä, että ääriryhmien kohdalla käsitteitä käytetään lähinnä kotradiktorisina, muiden puolueiden kohdalla taas lähinnä konträärisinä. Koko puolueskaalaan nähden käsitteet ovat siis konträärisiä, konträärisyyshän ei tässä mielessä edellytä sitä, että myös jokaisen yksityisen puolueen kohdalla ko. käsitteitä käytettäisiin konträärisinä. Kun näin on, tuntuu ilmeiseltä, että ko. ilmaisuilla näissä kahdessa tapauksessa onkin kokonaan eri 'mieli'; puhuttaessa yksityisestä puolueesta viitataan ensi sijassa joihinkin puoluetta sisäisesti, esim. sen aaterakennetta, tavoitteita jne. koskeviin seikkoihin, puhuttaessa taas koko puolueeryhmyksestä viitataan lähinnä vain siihen ulkokohtaiseen seikkaan, että on olemassa useita poliittisia ryhmiä ja että näiden voidaan sanoa suhteessa toinen toisiinsa olevan enemmän tai vähemmän oikealla tai vasemmalla. Käsitteiden jälkimmäinen merkitys lienee alkuperäisempi ja on yhteydessä niiden syntyhistoriaan; käsitteiden ensin mainittu merkitys on taas myöhäsyntyisempi ja on ilmeisesti yhteydessä niihin suuriin aatteellisiin vastakohtaisuuksiin, jotka varsinkin 1800-luvun lopulla sosialismin läpimurtautumisen yhteydessä tulivat yleiseen tietoisuuteen.

Toinen havainto on oikeastaan todennus sille usein esitetyle hypoteesille, että maamme puolue-elämässä vallitsee suuri paine keskustaa kohti. Viime eduskuntavaaleissahan tämä tuli voimakkaasti esiin, kun kokonaista kolme poliittista ryhmittymää (Helsingissä) otti suoranaisesti nimeensä sanan »keskusta». Spp kulki nimellä Kansallinen keskusta, kristilliset piirit nimellä Puolueeton keskusta ja lisäksi oli kokonaan uusi tulokas Keskustapuolue. Näiden lisäksi kansanpuolue kutsui itseään vaalimainonnassaan »todelliseksi

keskustapuolueeksi» ja — kuten jo aikaisemmassa yhteydessä tuli ilmi — myös kokoomuksen piirissä esiintyi pyrkimystä korostaa puolueen luonnetta »lähellä keskustaa olevana». Oli siis todella tungosta keskustaan! Näillä puolueiden kannanotoilla näyttää — tulosten mukaan — olevan reaktiopohja myös äänestäjien mielipiteissä. Ei liene epämielekäästä tulkita asiaa niin, että puolueet halusivat näyttäytyä sellaisina, mitä ne luulivat äänestäjäkunnan odottaneen. Kun viime eduskuntavaalien psykologinen kehyksistö ei ollut otollinen jyrkille ja selville kannanotoille, tarvittiin käsitteellisesti neutraalia yleistunnusta ja tämä löydettiin sanasta »keskusta»!

Taulukossa B. on esitetty tulokset siitä, miten vastaajat hahmottivat puolueryhmitystä käsitteiden porvarillinen ja sosialistinen avulla. Kuten taulukossa A., on tässäkin ilmaistu sekä prosenttiset mielipidejakautumat että yhtenäinen indeksilukema.

TAULUKKO B.

Helsinkiläisen äänestäjäkunnan käsitys eduskuntavaaleihin v. 1962 osallistuneiden puolueiden porvarillisuudesta tai sosialistisuudesta.

Kaikista kysymykseen vastanneista katsoi ko. puolueen olevan	Arvioidut puolueet										
	Kok	Rkp	Kp	Ml	Kep	Vl	Krst	Spp	Sdp	Tpsl	Skdl
— porvarillinen	96	87	75	73	65	57	51	36	7	4	0
— ei kumpaakaan	2	10	20	22	29	39	45	37	5	9	17
— sosialistinen	1	3	5	4	6	4	4	27	88	87	83
	99	100	100	99	100	100	100	100	100	100	100
Enemmistöindeksi	93.10	75.60	56.00	53.82	41.89	32.33	25.85	5.67	76.95	75.53	68.89
	+	+	+	+	+	+	+	+	—	—	—

Tarkastelemalla B-tilukon indeksilukuja, havaitaan vain neljän puolueen kohdalla arvon olevan alle 50.00 ja näistäkin vain yhden kohdalla niukka mielipidekasautuma on keskimmaisessä luokassa, nimittäin Spp:n kohdalla. Erottelu porvarillisiin ja sosialistisiin koetaan siis varsin suuressa määrin kontradiktorisena, huomattavasti enemmän kuin erottelu oikeistoon ja vasemmistoon. Tämän erottelun kohdallahan vain kolmen puolueen indeksiluku ylitti arvon 50.00, jos nyt tätä rajaa pidämme jonkinlaisena karkeana dikotomisuuden mittapuuna. Kun oikeiston ja vasemmiston käsitteitä käytettäessä tällaista kahtia luokittelua esiintyi vain kokoomuksen, Tpsl:n ja Skdl:n suhteen, nyt sitä esiintyy lisäksi Sdp:n, Rkp:n ja jossain määrin myös Kp:n ja Ml:n suhteen. Voimakas marxilainen sävy on siis ainakin kokonaisia puo-

lueita luonnehdittaessa säilynyt näissä käsitteissä. Missä määrin tämä on siirtynyt marxilaisuutta vanhempiin oikeiston ja vasemmiston käsitteisiin ja missä määrin näiden kahden käsiteparin välillä vallitsee identtisyttä ihmisten tietoisuudessa, siitä antaa seuraava taulukko C. joitakin vihjeitä.

TAULUKKO C.

Käsitteiden porvarillinen ja oikeistolainen sekä sosialistinen ja vasemmistolainen identtisyys äänestäjien luonnehtiessa eduskuntavaaleihin v. 1962 osaataneita puolueita.

Kaikista kysymykseen vastanneista katsoi ko. puolueen olevan/kuuluvan	Arvioidut puolueet										
	Kok	Rkp	Vl	Kp	Ml	Krst	Kep	Spp	Sdp	Tpsl	Skdl
— porvarillinen	96	87	57	75	73	51	65	36	7	4	0
— oikeistoon	95	65	49	47	47	29	29	17	11	4	1
— erotus	1	22	8	28	26	22	36	19	-4	0	-1
— sosialistinen	1	3	5	4	6	4	4	27	88	87	83
— vasemmistoon	1	2	4	4	6	2	3	22	58	86	98
— erotus	0	1	1	0	0	2	1	5	30	1	-15

Yleisenä havaintona voi C-tilukun perusteella sanoa, että käsitteet sosialistinen ja vasemmisto kattavat toisensa paljon suuremmassa määrin kuin porvarillinen ja oikeisto, mikä sinänsä onkin varsin luonnollista. Vain Sdp:n ja Skdl:n kohdalla näyttää vallitsevan ilmeistä epäidenttisyttä sosialistisuuden ja vasemmistoon kuulumisen välillä. Taulukoista A. ja B. käy ilmi, että Sdp:n kohdalla vaikuttavana tekijänä on puolueeseen liitetty keskusta-, jopa joskus oikeistoluonne. Äänestäjien tietoisuudessa Sdp on edelleen sosialistinen (88 %), mutta poliittisena ryhmittymänä sen kuulumisesta vasemmistoon ei suinkaan olla yksimielisiä (57 %). Skdl:n kohdalla eroa aiheuttaa lähinnä se, että useat vastaajat eivät katsoneet voivansa nimittää puoluetta sen vasemmistoon kuulumisesta huolimatta sosialistiseksi, vaan kommunistiseksi, jota pidetään omana, sosialistisuuden ulkopuolelle jäävänä luokkana.

Se mitä aikaisemmassa yhteydessä todettiin oikeisto-sanankäytöstä poliittisessä kielenkäytössä, saa tukea C-tilukun tuloksista. Selvästi se liitetään vain kokoomukseen ja tämän lisäksi lähinnä ruotsalaiseen kansanpuolueeseen. Sitten esiintyykin jo Vl:n, Ml:n ja Kp:n kohdalla voimakas mielihalkeama; osa vastaajista katsoo näiden puolueiden kuuluvan oikeistoon ja jokseenkin yhtä suuri osa keskustaan, kuten taulukosta A. havaitaan. Porvarillisuuden käsite on sen sijaan paljon laaja-alaisempi kattaen enemmis-

töisesti (yli 50 %) seitsemän poliittista ryhmittymää, aina pientalonpoikiin saakka. Niinpä esim. maalaisliitto koetaan selvästi porvarillisena, huolimatta siitä, että tämä puolue itse pyrkiikin välttämään porvarillinen-sanan liittämistä nimeensä. Maalaisliittohan korostaa voimakkaasti »kolmannen tien» mahdollisuutta kommunistis-socialistisen vasemmiston ja kapitalistis-porvarillisen oikeiston välillä. Maalaisliittolainen keskustalaisuusajatus näyttääkin usein merkitsevän juuri välittävän kannan omaksumista suurissa talouselämän järjestelmä- ja periaatekysymyksissä. Tässä yhteydessä on syytä muistaa, että myös sosialidemokraattinen puolue puhuu omasta »kolmannesta tiestään» ja että myös kansanpuolue pyrkii erinäisissä kysymyksissä esiintymään välittävällä kannalla. On siis olemassa eri tulkintoja siitä, mikä tai millainen tuo paljon puhuttu »keskustan tie» politiikassa on. Näiden tulkintojen erilaisuuksien ja yhtäläisyyksien tarkastelu jää tämän esityksen ulkopuolelle.

*

Tarkastelun alussa esitettiin kysymys puolueyhymitystä ja poliittista asennoitumista kuvaamaan käytettyjen yleistävien käsitteiden tieteellisestä tarkoituksenmukaisuudesta. Edellä suoritettuun teoreettiseen tarkasteluun ja käsitteiden käyttöä koskeviin empiirisiin tuloksiin perustuen olisin taipuvainen antamaan kysymykseen seuraavan vastauksen: ne ovat epämääräisiä, mutta niitä voidaan täsmentää ja ne näyttävät yleisessä tietoisuudessa erottelevan puolueita siinä määrin toisistaan, että niiden täytyy kuvata joitakin hyvin oleellisia poliittisia eroavuuksia. Tyypittelevinä yleiskäsitteinä ne sitä paitsi tuntuvat aika osuvilta ja tuskinpa niitä ilman tultaisiinkaan toimeen sen paremmin poliittisessa keskustelussa kuin politiikkaa tieteellisesti kuvattaessa ja analysoitaessa. Mutta omaksuttaessa nämä sanat tieteellisiksi käsitteiksi, on huomattava, että niitä puhemielessä käytetään useissa eri merkityksissä, mikä on suuresti hämärtänyt niiden sisältöä. Niitä käytetään *sekä eri tasoisten että eri sisältöisten* asioiden yhteydessä. Mitä tulee politiikan eri tasoihin, niin niillä voidaan 1) erityisesti monipuoluemaissa luonnehtia *koko puolueskaalaa*, 2) luonnehtia *yksityisiä puolueita* tai niissä vaikuttavia sisäisiä *mielipidesuuntia* ja 3) niillä joskus tarkoitetaan *yksilöiden asennoitumisessa* havaittuja johdonmukaisuuksia.

On ilmeistä, että näin eri tasoisissa yhteyksissä käytettyinä, ko. käsitteillä on erilaisia merkityksiä. Kun on puhe monipuoluemaasta, kuten esim. Suomesta, ei puolueskaalaa voida suurta väkivaltaa tekemättä jakaa jyrkästi kahtia. Tässä yhteydessä käytettyinä kyseiset ilmaisut ovat siis luonteeltaan lähinnä konträärisiä. Yksityisten puolueiden kohdalla sen sijaan voi olla kysymys kontradiktorisuudesta, kuten yleinen käsitys kokoomuksen ja Skdl:n suhteen näytti olevan. Kaksipuoluemaiden kohdalla olisi tavallaan luonnollista puhua kontradiktorisuudesta, mutta näissä maissa ei usein taas ole moni-

puoluemaille tyypillisiä jyrkkiä ideologisia vastakohtaisuuksia, joihin käsitteiden kontradiktorisuus politiikassa yleensä perustuu.

Puolueiden sisällä vaikuttavista mielipidesuunnista puheen ollen voi olla kysymys yhtä hyvin kontradiktorisesta kuin konträärisestäkin vastakohtaisuudesta. Puolueen sisäinen rakenne on tällöin ratkaiseva tekijä. Löyhissä puolueissa voi esiintyä rinnan useitakin erilaisia mielipidesuuntia, ilman että syntyy jyrkkiä vastakohtaisuuksia. Esim. ruotsalaisessa kansanpuolueessa voidaan erottaa kolme ehkä neljäkin eri mielipidesuuntaa, jotka eivät kuitenkaan — kuten puolueen historia osoittaa — sulje toinen toisiaan pois. Jäykissä puolueissa sen sijaan suuntaerimielisyydet johtavat yleensä sovittamattomiin ristiriitaisuuksiin, joka käytännössä huipentuu puolueen halkeamisena. Kun näitä eri tyyppisiä tapauksia kuvataan samoin yleistävin käsittein puhumalla oikeisto- ja vasemmistosiivestä, on selvää, että käsitteitä näissä tapauksissa käytetään jossain määrin erilaisissa merkityksissä.

Yksilöiden asenteiden kuvaamiseen käsitteet oikeisto ja vasemmisto sekä niiden johdannaiset ja vastineet soveltuvat kaikkein huonoimmin. Jonkinlaisina ideaalityypeinä niitä voidaan ehkä käyttää, mutta on osoittautunut, että niillä ei voida yksilötoisesti kuvata poliittisia asenteita. Nämä ovat luonteeltaan psyykispohjaisia toimintavalmiuksia, joita voidaan erottaa useita ulottuvuuksia ja jotka voivat olla riippumattomia tavanomaisista poliittisista vastakohtaisuuksista.¹⁴ — Sanomattakin lienee selvää, ettei erottelu oikeistoon ja vasemmistoon, porvarillisiin ja sosialisteihin ole *ainoa* vedenjakaja politiikassa. Poliitikka on hyvin joustava ja monisäikeinen inhimillisen toiminnan alue, jossa esim. jotkin taktilliset tai muut käytännön toiminnan mukanaan tuomat lisätekiäjät voivat saattaa mitä jyrkimmin toisiaan vastustavat ryhmät tietyissä kysymyksissä yhteistoimintaan. Niinpä tarkasteltujen käsitteidenkään pohjalta ei voida tehdä yleensä päättelyjä, jotka olisivat muotoa: »koska oikeisto/vasemmisto niin sellaista ja sellaista», vaan päättelyt ovat muotoa: »koska sellaista ja sellaista niin oikeisto/vasemmisto». Toisin sanoen: kyseiset käsitteet eivät ole niinkään selittäviä vaan selitettäviä tekijöitä.

Koko tarkastelussa ei ole kiinnitetty huomiota paljoakaan käsitteiden sisältöön, vaan niiden käyttöön tietyissä tavanomaisimmista yhteyksissä. Niiden sisällön selvittäminen vaatii niin historiallis-teoreettista kuin systemaattisempiäkin ideologiain tutkimista. Aatehistoriallisten tutkimusten mukaan tärkeimpänä sisällöllisenä vedenjakajana politiikassa on suhtautuminen talousjärjestelmään. Se olisi siis viime kädessä myös tässä käsiteltyjen vastakohtaisuuksien pohjana. Missä määrin tämä pitää yleensä ja edelleen paikkansa sekä missä määrin on olemassa myös muita vedenjakajia, jää tulevien ideologiatutkimusten eräksi keskeiseksi tehtäväksi.

LÄHDEVIITTEET

¹ *Jansson: Höger och vänster, Nya Argus, Nr. 1—2, 1948.*

² *Lasswell, Leites ym.: Language of Politics 1949, s. 243.*

³ Mm. tunnettu ranskalainen tutkija *André Siegfried* kirjoitti tästä kysymyksestä kohta sodan jälkeen *Figaro*-lehdessä. Meillä samaa kysymystä ovat koskettelleet ainakin *Jansson* edellä mainitussa artikkelissaan ja *Nousiainen: Suomen poliittinen järjestelmä. Porvoo 1959, s. 28.*

⁴ Ranskan suuren vallankumouksen aikana sikäläisestä keskustaryhmittymästä käytettiin paljon puhuvaa nimeä »suo» ja jakobiinivasemmistosta niin ikään kuvaavaa ilmaisua »vuori». *Valentin: Maailmanhistoria II, Porvoo 1953, s. 121.*

⁵ *Rantala: Konservatismi ja sen kannattajat. Helsinki 1960, s. 55.*

⁶ Kansanedustaja *Rihtniemen* mukaan Yleisradion vaalitentissä 18. 1. -62, josta oli selostus Uudessa Suomessa 19. 1. -62. Tämän mukaan kansanedustaja *Rihtniemi* lausui mm. »Kokoomus on nyt lähellä poliittista keskustaa, sillä uusi ohjelma sisältää maltillisia, edistyksellisiä ja vapaamielisiä kannanottoja».

⁷ Esim. Maakansassa 2. 8. 1958 ollut selostus eduskunnan valiokuntavaaleista tukee tätä väitettä.

⁸ Tämä ilmenee esim. Sosialidemokraattisen puolueen ohjelmasta. Siinä sanotaan mm.: »Kansanvaltaista yhteiskunta- ja valtioelämää rakentaessaan on sosialidemokraattinen työväenliike joutunut taisteluun sekä porvariston että kommunistien diktatuuripyrkimyksiä vastaan». Sosialidemokratian perusta. Turku 1953.

⁹ Esim. kouluneuvos *Saukkosen* haastattelulausunto *Ilta-Sanomille* 24. 11. 1962, jolloin nimenomaan tiedusteltiin puolueiden kannanottoja määrittelyyn 'porvarillinen'.

¹⁰ *Rantala, mt. s. 58.*

¹¹ Sama, s. 57.

¹² *Jansson & Borg: »Vaalitutkimus -62».* Tässä paraillaan työn alla olevassa tutkimuksessa haastateltiin kaikkiaan 600 äänioikeutettua helsinkiläistä, joiden nimet poimittiin tasavälisen kaksiasteisen otannan avulla äänestysluetteloista. Kertynyt materiaali ei ole kaikin osin vielä analyysivaiheessa, joten seuraavassa esitettävät tiedot ovat alustavia.

¹³ Ks. *Peter R. Hofstätter: Einführung in die Sozialpsychologie. Stuttgart 1959, s. 131.*

¹⁴ Ehkä kaikkein antoisin tämän alueen uusista tutkimuksista on *Milton Rokeachin* *The Open and Closed Mind, New York 1960.*